

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Джордж Бравн Тіндалл, Дейвід Е.Шай. Історія Америки (6-е видання) /Пер. з англ. Львів: Літопис, 2010. 904 с.
2. Donald A. Ritchie, Albert S. Broussard. American History: the Early Years to 1877. McGraw-Hill Companies, 1998. 806 p.

Дмитро Лампіга, Павло Кравченко **АНГЛІЯ ТА ГРОМАДЯНСЬКА ВІЙНА В США 1861-1865 РР.**

У статті проаналізовано окремі аспекти відносин між Англією та США в період 1861-1865 рр. Особливу увагу зосереджено на висвітленні політичних та військових прецедентів, які підкреслюють суперечливість офіційної політики Лондона, яка лише приховувала справжні стратегічні інтереси британців у цьому конфлікті.

Ключові слова: Громадянська війна, А.Лінкольн, Г.Пальмерстон, Д.Расселл, зовнішня політика, Англія, США.

Dmytro Lampiga, Pavlo Kravchenko

ENGLAND AND THE CIVIL WAR IN THE USA 1861-1865.

The article analyzes certain aspects of foreign policy relations between England and the USA in the period 1861-1865. Special attention is focused on highlighting political and military precedents, which emphasize the ambiguity and contradictions of the official policy of London, which only hid the true strategic interests of the British in this conflict.

Key words: Civil War, A. Lincoln, G. Palmerston, D. Russell, foreign policy, England, USA.

Громадянська війна в США є однією із центральних та найважливіших подій в американській історії, яка започаткувала перебудову країни. Виділяючи на перше місце проблеми внутрішньополітичного становища США в цей період, дослідники водночас менше уваги звертають на висвітлення та аналіз міжнародної ситуації, що склалась під час конфлікту Півночі та Півдня.

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що проблема міжнародної ситуації під час Громадянської війни в США залишається практично недослідженою серед українського кола науковців.

Метою статті є висвітлення та аналіз особливостей зовнішньої політики Англії щодо США в період 1861-1865 рр.

Проблематика нашого дослідження знайшла своє відображення переважно в іноземній історіографії. Зокрема, варто відзначити праці Д.Адамса [1, 5], Г.Кернса [6], Д.Макферсона [7], Ч.Годфрі [8].

Перед початком Громадянської війни міжнародна спільнота уважно стежила за розвитком політичної ситуації в США та кроками федерального уряду. Серед найбільш зацікавлених країн в цьому напрямку варто виділити саме Англію, яка прагнула захистити власні інтереси в американському регіоні, а також мала певні стратегічні цілі та плани. Наголосимо на тому, що британські політичні кола сприймали ситуацію в США як постійну сварку між Північчю і Півднем за рабство, що не несе жодної загрози для існування Союзу. Водночас вони вважали, що штати можуть вільно покидати Союз, причому такі їхні дії будуть цілком законними. Зокрема, саме таких поглядів дотримувався британський консул у Бостоні Г.Граттан, який стверджував: «... федеральний уряд існує лише на терпінні. Будь-який штат може в будь-який час конституційно вийти із Союзу, і таким чином розчинити його» [1, р. 36]. Така позиція британців була помилковою з причини відсутності права на сецесію в Конституції США.

Обрання А.Лінкольна у листопаді 1860 р. новим президентом США британці зустріли доволі схвально, і суспільні настрої в країні були переважно на боці Союзу. Вони вважали, що навіть у випадку початку війни південні штати не мають жодних шансів, а самі бойові дії будуть короткочасними. Та уряд Г.Пальмерстона розумів, що початок бойових дій зашкодить британським економічним інтересам на американському континенті. Саме тому вже 16 лютого 1861 р. до посла Великої Британії у США Г.Лайонса від імені уряду була направлена нота, в якій йшлося про те, щоб він намагався всіма можливими йому засобами запобігти морській блокаді південного узбережжя [1, р. 58]. Зауважимо, що англійська текстильна промисловість великою мірою залежала від постачань бавовни з південних штатів, і урядовці розуміли, що у випадку початку блокади морського узбережжя отримувати важливу сировину буде значно важче. Саме такими стратегічними міркуваннями керувались англійці у власних діях.

У свою чергу, федеральний уряд А.Лінкольна в особі держсекретаря У.Сьюарда вимагав певних зобов'язань від Великої Британії. Зокрема, 9 березня 1861 р. до міністра закордонних справ Д.Расселла надійшла дипломатична нота, в якій американський уряд категорично засуджував можливе визнання Британією Конфедерації як незалежної держави на основі їхньої «традиційної дружби» [1, р.75]: малися на увазі довготривалі торгово-економічні зв'язки між Півднем і Великою Британією, пов'язані із постачанням бавовни. Звісно, що станом на квітень – початок травня 1861 р. англійці в жодному разі не погодилися б на визнання незалежності конфедератів, оскільки вони не сформували своєї офіційної позиції щодо Громадянської війни, яка розпочалась 12 квітня. Видання А.Лінкольном прокламації від 19 квітня 1861 р., про початок блокади морського узбережжя Півдня

значно активізувало діяльність британців у цьому напрямку, оскільки їх торгівля почала зазнавати значних втрат.

Саме тому вже на початку травня 1861 р. відбулось кілька засідань Кабінету Міністрів, на яких було прийнято досить неординарне рішення про визнання Півдня воюючою стороною конфлікту. Уже 6 травня до посла Г.Лайонса була направлена інструкція, яка зобов'язувала його найближчим часом ознайомити держсекретаря У.Сьюарда із позицією Великої Британії. Зокрема, Д.Расселл так пояснив її: «Понад п'ять мільйонів вільних людей уже певний час відкрито виступають проти президента і Конгресу... тому ми не можемо заперечувати їх права як учасників війни» [2, с.78]. Така позиція була доповнена прийняттям 13 травня 1861 р. «Королівської прокламації про нейтралітет», в якій, зокрема, було заявлено наступне: «... ми, перебуваючи у мирі з урядом Сполучених Штатів, оголосили про нашу королівську рішучість підтримувати суворий і неупереджений нейтралітет... якщо будь-яка особа в будь-якій частині Сполученого Королівства... без дозволу та ліцензії Її Величності... споряджатиме, облаштуватиме, оснащуватиме, озброюватиме... будь-який корабель чи судно з наміром для того, щоб такий корабель чи судно було використано на службі якого-небудь іноземного князя, держави..., то така особа вважається винною у вчиненні проступку і після визнання її винною... підлягає покаранню у вигляді штрафу або тюремного ув'язнення» [3].

Але позиція нейтралітету та визнання Півдня воюючою стороною викликали обурення та невдоволення в американців. Зокрема, посол США у Лондоні Ч.Ф.Адамс охарактеризував дії англійців наступним чином: «... вони визнали повстанців воюючою державою, перш ніж вони коли-небудь продемонстрували свою здатність вести будь-яку війну» [1, р. 99].

Оцінюючи дії Великої Британії, ми схильні вважати їх цілком прагматичними, оскільки якби вони погодились мати офіційні зв'язки із сецесіоністами, то це означало б відкритий виступ проти законного уряду у Вашингтоні. У свою чергу, це нанесло би неабиякий удар по міжнародному авторитету країни. Проте, водночас визнання Півдня воюючою стороною виглядає дещо контраверсійним рішенням, оскільки в майбутньому воно теоретично могло відкривати шлях для визнання незалежності КША.

Впродовж літа-осені 1861 р. британський уряд продовжував проводити політику нейтралітету, проте ситуація різко загострилась у листопаді 1861 р., коли розгорілась знаменита справа «Трента». Її сутність полягала в тому, що 8 листопада у Багамському каналі американським капітаном Ч.Вайлксом було проведено обшук на британському кораблі «Трент», в ході якого було знайдено двох емісарів Конфедерації – Дж. Мейсона та Д.Слайделла, які прямували до Англії для ведення переговорів щодо можливого визнання КША. Капітан Ч.Вайлкс негайно прийняв рішення про їх арешт, і 15

листопада вони були доставлені у форт Монро, а самому судну дозволили продовжити курс до Великої Британії. Коли у Вашингтоні стало відомо про ці події, це викликало шквал національного піднесення та патріотизму у населення, ніби це було перемогою у великій битві [2, с.83-84].

Іншою була реакція Лондона, оскільки англійський уряд розцінив інцидент як привід для негайного оголошення війни США і вступу у Громадянську війну на боці КША. Суспільні настрої в Англії описав Ч.Ф.Адамс, повідомляючи у Вашингтон 29 листопада 1861 р.: «На моїй пам'яті ніколи не було такого вибуху почуттів... 999 чоловік із тисячі – за негайну війну» [4, с. 92].

Зазначимо, що з точки зору міжнародного права американці нічого не порушували, здійснюючи у відкритому морі обшук нейтральних кораблів: вони прагнули завадити заколотникам отримувати зброю, військове спорядження і все, що було необхідно для ведення війни. Британські кораблі потрапляли під ці критерії, оскільки уряд в Лондоні офіційно дотримувався політики нейтралітету, тому дії капітана Ч.Вайлкса щодо обшуку є цілком правомірними. А от факт перебування посланців конфедератів на британському кораблі яскраво свідчить про те, що англійці мали неабиякі таємні зв'язки із сецесіоністами, прагнучи їхньої перемоги, відкрито про це не заявляючи.

Під час гострих дискусій в уряді А.Лінкольна було досягнуто рішення залагодити конфлікт компромісним шляхом – відпустити емісарів Конфедерації, щоб не наразитись на збройний конфлікт з англійцями. Тому вже 8 січня уряд Великої Британії отримав офіційну інформацію від свого посла про те, що посланці звільнені. Цей факт також був підтверджений відповідною нотою від У.Сьюарда, яка була направлена до Д.Расселла. У свою чергу, англійці 10 січня запевнили Ч.Ф.Адамса, що «уряд Її Величності вважає інцидент вичерпанним» [4, с. 107].

Оцінюючи загалом ситуацію із «Трентом», вважаємо, що дії Великої Британії виглядали досить контраверсійними, оскільки вони вимагали звільнення посланців держави, яку вони і самі офіційно не визнавали.

На початку 1862 р. Англія відчула перші наслідки морської блокади південних портів. Найбільших негативних наслідків зазнало графство Ланкашир, в якому через дефіцит американської бавовни розпочалась економічна криза, що викликала безробіття в частини населення. Статистика свідчить, що у листопаді 1861 р. там нараховувалось 61 207 безробітних осіб; у грудні – вже 71 593 особи; у березні 1862 р. кількість зросла до 113 000 осіб, а в грудні – до 284 418 осіб [5, р. 12]. Ситуація, проте, не була критичною, безробіття не стало масовим, не було голоду, але британський уряд вимушений був надавати соціальну допомогу коштами, підтримуючи таким чином осіб, які втратили роботу. Оцінюючи проблему, Д.Расселл писав до

Г.Пальмерстона наступне: «Я вважаю, що ми повинні подолати бавовняну кризу, як тільки можемо...» [5, р. 17].

Шукаючи вихід, британські політичні кола почали виношувати ідею посередництва у Громадянській війні, головним ініціатором якої був саме Д.Расселл. Час для цього був обраний найкращий, оскільки федеральна армія під командуванням Дж.Маклеллана терпіла поразку за поразкою, і саме на цьому вирішили зіграти англійці. Про цілеспрямованість планів міністра закордонних справ свідчить листування з прем'єр-міністром Г.Пальмерстоном. В одному з листів Д.Расселл заявив: «Я погоджуюся з вами, що настав час запропонувати посередництво уряду США з думкою визнати конфедератів. Також погоджуюся, що у випадку провалу ми самі повинні визнати Південні Штати як незалежну державу» ...» [2, с. 286]. Як бачимо, це посередництво ґрунтувалось на основі відокремлення конфедератів від Союзу, тобто США у такому випадку роз'єднались би на дві держави. Та для офіційної реалізації таких планів потрібно було мати підтримку Кабінету міністрів, більшість членів якого виступили із різкою критикою такої ідеї. Також потужна опозиція сформувалась і в парламенті. Тому було прийняте компромісне рішення відмовитись від будь-якого посередництва. Оцінюючи загалом англійські плани, ми схильні вважати їх спробою втручання в американські внутрішні справи, оскільки акт посередництва був найкращим засобом для цього. Про це яскраво свідчать умови, на яких Велика Британія планувала завершити війну – фактичне роз'єднання США як єдиної країни і визнання конфедератів, а не відновлення єдності Союзу, за яку боровся федеральний уряд.

У той самий час англійці починають на своїх верфях таємно будувати кораблі, призначені для Конфедерації. Одним із таких суден була «Алабама», яка будувалась в Ліверпулі, а її призначення носило цілком таємний характер. У свою чергу, посол США Ч.Ф.Адамс наполягав перед англійським урядом на тому, щоб судну не дали відплисти доти, доки не буде доведено факт того, що він не буде використаний проти США. Проте англійські чиновники відкрито знехтували таким проханням, хоча знали про справжність призначення судна і дозволили йому вийти у відкрите море. «Алабама» відпливла з порту без жодного військового спорядження, проте під час однієї із зупинок корабель отримав всю необхідну зброю та боєприпаси від британського судна «Багама», яке спеціально був вислане назустріч із цією метою. Далі корабель розпочав здійснювати своє основне призначення – знищувати і захоплювати торгові кораблі федерального уряду, з деяких забираючи навіть вугілля. Впродовж цілих двох років «Алабамі» вдавалось наводити жах на весь американський торговий флот, а також нести відповідну загрозу і для блокади морського узбережжя південних портів [5, р. 119].

Такі дії британського уряду були прямим порушення їхнього нейтралітету, оскільки у «Королівській прокламації про нейтралітет»,

як уже було зазначено, була пряма заборона на оснащення та озброєння кораблів для третьої сторони під загрозою штрафу чи ув'язнення особи, яка вчиняє такі дії. Аналізуючи ситуацію із «Алабамою», по-перше, зазначимо, що британці збудували корабель у власній верфі, ховаючи його справжнє призначення, а по-друге, саме англійський корабель таємно надав судну військово озброєння та боєприпаси, і саме ці факти яскраво доводять нам факт порушення нейтралітету.

З початком нового, 1863 р. відносини між двома сторонами починають стабілізуватись. Першим важливим кроком для цього стало офіційне звільнення рабів від 1 січня. Новина про такий крок А.Лінкольна спричинила численні маніфестації у Великій Британії на підтримку федерального уряду. Лише у лютому 1863 р. великі зібрання відбулися у Лідсі, Баті, Единбурзі, Пейслі, Карлайлі, Бірмінгемі, Манчестері та Ліверпулі. Зокрема, Ч.Ф.Адамс записав у своєму щоденнику з приводу цього наступне: «17 січня 1863 року. Стає очевидно, що основна маса народу починає сприймати нашу позицію... 30 січня. Справи тут ідуть краще. Маніфестація, що відбулася минулого вечора в ратуші Ексетера... була найвеличнішою... І вона досить показово свідчить про настрої середнього класу як тут, так деінде» [2, с. 292-293].

З 1863 р. і до часу завершення Громадянської війни Англія продовжуватиме дотримуватись політики нейтралітету, відмовившись від будь-яких планів визнання КША та посередництва. Власне, збройний конфлікт Півночі та Півдня завершився 9 квітня 1865 р., коли армія головнокомандувача КША Р.Е.Лі капітулювала перед федеральним військом У.Гранта. Але вже 14 квітня А.Лінкольн був убитий у театрі, не встигши бути очільником держави у мирний час. У свою чергу, Велика Британія в особі королеви і парламенту 27 квітня висловила глибокий сум і обурення з приводу вбивства президента [5, р. 262].

Офіційно британський уряд визнав закінчення війни 30 травня, повідомивши про це також Францію. Діючи у цьому напрямку, 2 червня Д.Расселл видав інструкцію адміралтейству, в якій заявив, що війна завершилась і вказав напрямки поведження з кораблями Конфедерації, окремі із яких продовжували залишатись в морі. Дії зводились до арешту і доставки суден назад в англійські порти із подальшим роззброєнням [5, р. 267]. Цією заявою була поставлена остаточна крапка в дипломатичній боротьбі між Англією та США впродовж 1861-1865 рр.

Отже, Англія стала активним учасником міжнародних подій навколо Громадянської війни. Проголосивши формальний нейтралітет і водночас порушуючи його, вона таємно підтримувала конфедератів у військовому плані, оскільки саме їх перемога була для них стратегічно вигідною, зокрема в економічному плані. Обидві сторони балансували на порозі війни, шукаючи для її оголошення різноманітні приводи, але

виважений розум в останній момент перемагав, і зберігався хиткий мир. У свою чергу, лише відсутність міжнародної коаліції та внутрішні протиріччя змусили британських політиків відмовитись від планів посередництва, а стратегічний злам на фронтах війни остаточно поклав кінець англійській підтримці конфедератів, оскільки такі дії були просто безперспективними. Дипломатичний геній А.Лінкольна дозволив йому зберегти мир з Англією на міжнародній арені, проявивши неабияку політичну гнучкість, яка також дозволила йому досягти своєї найбільшої мети – відновити єдність американської нації.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Adams E. Great Britain and the American Civil War. Volume I. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.gutenberg.org/files/13789/13789-h/13789-h.htm>
2. Форд Д. Історія Громадянської війни в США 1861-1865 / пер. з англ. І.Бігуна. Київ: Пропала грамота, 2023. 484 с.
3. The Spectator Archive. The Neutrality Proclamation (from the London gazette of May 14). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://archive.spectator.co.uk/article/18th-may-1861/9/the-neutrality-proclamation>
4. Иванов Р. Дипломатия Авраама Линкольна. Москва: Международные отношения, 1987. 310 с.
5. Adams E. Great Britain and the American Civil War. Volume II. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.gutenberg.org/files/13789/13789-h/13789-h.htm#VOLUME_II
6. Kearns G. Team of rivals: the political genius of Abraham Lincoln. New York: Simon & Schuster, 2006. 945 p.
7. Mcpherson J. Battle Cry of Freedom: The Civil War Era. Oxford: Oxford university press. 1988. 996 p.
8. Godfrey C. Abraham Lincoln and the abolition of slavery in the United States. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.gutenberg.org/files/52412/52412-h/52412-h.htm>

Мурашова Ольга

ПОЛІТИЧНИЙ ПОРТРЕТ ТЕОДОРА РУЗВЕЛЬТА

Стаття присвячена висвітленню політичної біографії Теодора Рузвельта. На основі використаних джерел та літератури можна стверджувати, що становлення майбутнього 26-го президента США відбувалося у непростих умовах. Зважаючи на проблеми зі здоров'ям та досить активну та насичену політичну та військову діяльність Теодор Рузвельт зумів зайняти найвищий пост в державі.

Ключові слова: Теодор Рузвельт, США, Республіканська партія, іспано-американська війна, Нобелівська премія.